

La traducció de l'«Odissea» per Carles Riba*

La traducció de l'*Odissea* per Carles Riba és una obra molt important de la nostra cultura que no necessita cap presentació. Quan l'any 1919 va publicar-ne la primera versió,¹ ja fou aleshores àmpliament ben acollida i reconeguda pels seus valors poètics i de fidelitat a l'original.² En refer-la de cap i de nou i publicar-la l'any 1948 en edició de bibliòfil,³ i després, l'any 1953, en l'edició manual que encara avui dia es troba a les llibreries,⁴ el bon acolliment popular i dels especialistes va ser i continua essent unànime.⁵

* Text revisat de la comunicació llegida al Simposi. Atesa la seva extensió, serà publicada separatament, i aquí només se n'inclou la introducció i un primer apartat.

1. HOMER, *Odissea*, traducció de Carles Riba (Editorial Catalana, Barcelona [1919]), 3 vols.

2. Vegeu, p.e., el comentari que d'aquesta reacció fa ALBERT MANENT, *Carles Riba* (Ed. Alcides, Barcelona 1963), pàg. 30: «La saviesa literària i el coneixement del grec i del català que trasllueix el llibre esbalaïren els lectors. [...] i conservava tot allò que de poesia pura i d'aventura pura i alligadora tenia el poema d'Homer!»; a continuació (pàg. 31), esmenta en concret, entre d'altres que es podrien mencionar, la bona acollença que donaren a la traducció ribiana Josep Carner, Josep Pla i Josep Maria de Sagarra.

3. HOMER, *L'Odissea*, novament traslladada en versos catalans per Carles Riba, ornada amb gravats sobre fusta d'E.-C. Ricart (Barcelona 1948), 2 vols. Se n'editaren només 300 exemplars.

4. HOMER, *L'Odissea*, novament traslladada en versos catalans per Carles Riba (Editorial Alpha, Barcelona 1953).

5. Vegeu, p.e., JOAN FERRATÉ, *La nova Odissea*, dins la seva obra *Carles Riba, avui* (Barcelona 1955), pàgs. 79-86; MIQUEL DOLÇ, *Carles Riba dins el món clàssic*, «Germinabit», núm. 65 (= «Homenatge a Carles Riba», Montserrat, agost-setembre 1959), pàgs. 44-46; JOSEP ALSINA I CLOTA, *Carles Riba i la literatura grega*, «Vida», número especial (= «Homenatge a Carles Riba, 1893-1959», Igualada 1964), pàgs. 23-25; EDUARD VALENTÍ I FIOL, *Carles Riba i la seva traducció de l'Odissea*, dins «Estudis Romànics», IX (1961 [1966]), pàgs. 127-137 (= *Els clàssics i la literatura catalana moderna*, Barcelona 1973, pàgs. 83-99); del mateix autor, *L'adaptació catalana de l'hexàmetre en Maragall i en les traduccions de l'Odissea de Carles Riba*, dins «Estudis Romànics», XI (1962), pàgs. 249-264 (= *Els clàssics...*, Barcelona 1973, pàgs. 100-120); J. CASTELLANOS VILA, *Carles Riba y sus dos traducciones de la «Odissea»*, dins «Actas del III Con-

Convé recordar, d'entrada, els punts principals que els estudiosos han destacat com a característiques sobresortints d'aquesta doble tasca traductora del poema homèric per part de Riba. En primer lloc, Joan Ferraté posa en relleu l'encert d'haver pres l'*Odissea* «com a pura poesia i no com a indigna novel·la d'aventures», de veure que l'estil d'Homer requereix ineludiblement l'ús de fórmules, i d'haver acceptat la incoherència lingüística i la laxitud sintàctica de l'original tot sabent trobar-los l'equivalent en català (dialectalismes i arcaïsmes, que matisen i eleven l'estil col·loquial de la traducció ribiana).⁶ Remarca també la fidelitat gairebé perfecta en el metre emprat, l'hexàmetre, amb els sis ictus i el joc de cesures.⁷

Uns anys més tard, en un volum col·lectiu d'homenatge aparegut arran

greso Español de Estudios Clásicos» II (Madrid 1968), pàgs. 18-24; F. M. LORDA I ALAIZ, *Dues cales en la doble traducció de l'Odissea de Carles Riba*, dins «Estudis Romànics», XIII (1963-1968 [1970]), pàgs. 349-356; del mateix autor, *Carles Riba, doble traductor de la «Odisea»* (Universitat de Barcelona [Resum de Tesi Doctoral], Barcelona 1973); JAUME MEDINA, *L'hexàmetre i el distic elegíac en la poesia catalana*, «Els Marges», núm. 14 (1978), pàgs. 3-30, esp. pàgs. 6-10 i 18-24. Cal esmentar, també, una obra recent, publicada quan ja tenia enllestida la redacció d'aquestes línies: Mn. MANUEL BALASCH, *Carles Riba, hellenista i humanista* (Editorial Barcino, Barcelona 1984); cf. esp. pàgs. 45-77, 87-95 i 110-113.

D'altra banda, però, s'ha de mencionar un autor que representa l'actualització de les veus crítiques de principis de segle respecte a la possibilitat d'adaptar els metres clàssics al català (pel que fa a la història de tota aquesta qüestió, vegeu JAUME MEDINA, a.c., pàgs. 3-19), i que ens ha exposat les seves teories en una obra de caràcter general sobre mètrica: SALVADOR OLIVA, *Mètrica catalana* (Quaderns Crema, Barcelona 1980); cf. pàgs. 14-18 i 133-144 (esp. pàgs. 141-144), on es decanta clarament per la negació de tal possibilitat. La seva posició, doncs, trenca la unanimitat esmentada en el text, bé que només des d'una perspectiva formal (el tipus de vers triat) i no d'una manera absoluta, perquè: «L'únic que [...] pot arribar a salvar-se de la crema és Carles Riba [...] Però se'n salva a mitges...» (pàg. 144). Vegeu l'encertada ressenya de JAUME MEDINA, *Entorn d'una fallàcia*, «Els Marges», núm. 20 (1980), pàgs. 106-108, en la qual, posant en evidència diverses afirmacions gratuïtes de Salvador Oliva, contradiu l'argumentació d'aquest autor referent a la impossibilitat d'adaptació dels metres clàssics al català. Més endavant reprendrem el tema. No obstant això, finalment cal afegir que SALVADOR OLIVA, en una altra obra que acaba d'aparèixer, *Introducció a la mètrica* (Quaderns Crema, Barcelona 1986), inclou una certa i més aviat relativa rectificació de la seva concepció anterior, proposada com si no fos una modificació important, sinó tot just una nova formulació a fi d'evitar malentesos; en definitiva, ara almenys admet la validesa de l'adaptació dels models clàssics (pàg. 91), però manté a la vegada tal mena d'objeccions reticents (pàgs. 91-92) que ben bé es pot dir que realment defensa quasi la mateixa posició negativa d'abans.

6. JOAN FERRATÉ, a.c. (Barcelona 1955), pàg. 84.

7. JOAN FERRATÉ, a.c., pàg. 85.

de la mort del poeta, Miquel Dolç assenyala que la versió de Riba va esdevenir en certa manera popular; gràcies a una tal obra, l'hexàmetre romania aclimatat al nostre país.⁸ Posteriorment, Eduard Valentí, en un excel·lent article titulat precisament *Carles Riba i la seva traducció de l'Odissea*,⁹ subratlla que Homer és un autor directe i senzill, però alhora d'una gran noblesa. El mèrit i la importància de la traducció de Riba en bona mesura rau en el fet d'haver copsat això i d'haver estat capaç de traslladar-ho al català, aconseguint l'equilibri entre noblesa d'estil i naturalitat: els personatges no són figures convencionals, sinó éssers concebuts com a vivents; per aquest motiu, doncs, hi ha abundància d'elements col·loquials, però la llengua no és vulgar ni corrent, sinó artística i creativa.¹⁰

Tots tres autors i, amb ells, altres estudiosos de la versió ribiana de l'*Odissea*, analitzada particularment o dins el marc més general de la labor traductora dels clàssics duta a terme per Riba, tanmateix coincideixen a insistir en un punt: en la traducció de l'obra d'Homer, Riba demostra de forma ben palesa que la versió més literària, fins i tot la més poètica, és a la vegada la més literal.¹¹ Eduard Valentí en dóna diversos exemples i n'ofereix un magnífic resum dient que la literalitat, expressió de respecte envers l'original, opera en el camp conceptual i imaginatiu, però en el pla estrictament lingüístic, en canvi, aquesta literalitat queda enriquida i feta propera a nosaltres per l'ús encertat de girs populars, col·loquialismes i dialectalismes.¹²

Tot això, sens dubte, ho pot comprovar, percebent-ho i fruint-ho directament, qualsevol lector assidu de l'*Odissea* traduïda per Riba, sobretot si coneix les característiques de l'èpica homèrica i, més encara, si té accés al poema original grec i fa les pertinents comparacions entre ambdós textos. Ara bé, val a dir que amb els estudis damunt adduïts, per comprensius i valuosos que siguin, no s'esgoten, ni de bon tros, les abundo-

8. MIQUEL DOLÇ, a.c. (Montserrat 1959), pàg. 44.

9. Vegeu la nota 5. Les citacions o referències seran realitzades d'acord amb «Estudis Romànics», IX (1961 [1966]).

10. EDUARD VALENTÍ, a.c., pàgs. 133-135; cf. pàgs. 129 i 131, on planteja i examina algunes qüestions prèvies que el condueixen a tractar dels aspectes mencionats. Del que pertoca a la mètrica, per contra, aquí no en parla; serà l'objecte d'un segon article, que ja s'ha citat més amunt (nota 5).

11. Vegeu JOAN FERRATÉ, a.c. (Barcelona 1955), pàg. 86, i MIQUEL DOLÇ, a.c. (Montserrat 1959), pàg. 46. També, p.e., JOSEP ALSINA, a.c. (Igualada 1964), pàgina 24, on parla de l'exactitud mètrica amb què, com a poeta, Riba tradueix l'*Odissea*.

12. EDUARD VALENTÍ, a.c. (Barcelona 1966), pàgs. 130-132.

ses possibilitats interpretatives que ens ofereix la versió ribiana. Prosseguir-ne l'anàlisi, doncs, no tan sols és factible, sinó que ha de resultar alhora ben oportú i d'un gran interès per a tothom qui reconegui l'alta qualitat poètica de l'obra d'Homer i de la fidel traducció catalana que Riba ens n'ha deixat. És per aquesta causa que m'he sentit atret a tornar-la a examinar de manera metòdica, com a petita contribució a una empresa certament mereixedora d'una dedicació força més àmplia; amb tal propòsit i a fi de tenir a l'abast el major nombre possible d'elements de judici, m'ha semblat indispensable de començar fent-ne novament una lectura completa i seguida, confrontada sistemàticament amb l'original homèric; a més, de segur havien de sorgir així les diverses qüestions concretes que convindria aprofundir després. Des de la perspectiva indicada, per tant, passaré ara a exposar els resultats d'aquesta darrera lectura de la versió odissenca i els d'alguna de les recerques puntuals que m'ha suggerit.

QUALITAT DE LA TRADUCCIÓ

És ben coneguda i admesa per tothom la dificultat que comporta la tasca de dur a terme com cal, amb rigor, la traducció de qualsevol obra, per més que sigui contemporània, poc complexa i d'una cultura i una llengua properes. Els obstacles augmenten si l'obra és poètica i s'intenta de fer-ne la versió alhora amb fidelitat al contingut i a la forma particular de versificació emprada en el poema original. Per això, la traducció ribiana de l'*Odissea* d'Homer, profundament fidel, fins i tot en la mètrica utilitzada, a un text èpic tan objectivament llunyà, no pot sinó implicar de debò una seriosa dificultat compositiva.

En efecte, la mera lectura atenta de la versió de Carles Riba, comparada amb l'original, d'una manera contínua posa de manifest que aquesta dificultat previsible es dona de fet realment, deguda, sobretot, a l'exactitud pregonada que el traductor tothora pretén i arriba gairebé sempre a assolir. Hem d'afegir-hi, però, un tret encara més important, que els versos traslladats al català normalment posseeixen, presos a part i en conjunt, una categoria poètica extraordinària. De tals constatacions, se'n desprèn, per tant, com a conseqüència directa, l'evidència innegable de la vàlua excepcional de la traducció ribiana, sense que globalment tinguin cap pes els seus escassos aspectes concrets discutibles.

Els exemples precisos que donen suport a les afirmacions que acabo

de fer, m'estic d'oferir-los aquí perquè són massa nombrosos; a més, es poden trobar fàcilment arreu del text, i alguns dels comentaris damunt esmentats ja en presenten, si bé reduïda, una tria adequada.¹³ D'altra banda, hi haurà ocasió més avall, sobretot en l'apartat següent, d'aturar-nos a prendre en consideració diversos components de la versió catalana de Riba que també resultaran prou il·lustratius de les característiques apuntades ara mateix.

Arran de la traducció en general, en canvi, em sembla més convenient de tractar a continuació del concepte que Riba tenia de la seva labor traductora d'Homer. Recorda l'any 1919 l'aforisme que diu: «traduir és fer parlar a tal autor com ell mateix hauria parlat en la nostra època i en la nostra llengua»; però afegeix que potser caldria invertir els termes i dir: «si traduir no pot ser sinó recrear, substituïm-nos, doncs, a tal autor, creant en la nostra llengua, però talment en el seu temps».¹⁴ Semblantment, l'any 1948 (i en l'edició manual de 1953) comença descrivint l'alternativa amb què es troba el traductor d'un gran poema clàssic: «o limitar-se a mostrar-lo de lluny o esforçar-se a fer-lo present».¹⁵ En el primer cas, perillà la immediatesa i, sense ella, la poesia serà suggerida, no viva; en el segon cas, el traductor imitarà i, llavors, la poesia serà substituïda, no traslladada. Acaba, però, reconeixent que: «No hi ha traducció, empresa amb un mínim de responsabilitat, en la qual no s'hagi intentat un compromís entre les dues tendències».¹⁶

A la vista d'aquestes observacions, crec que Riba ens manifesta una evolució interessant en el seu ideal del que ha de ser, en concret, una bona versió homèrica avui dia. L'any 1919 ofereix una solució relativament intermèdia: el poema antic no s'ha de fer simplement present aconseguint que el seu autor s'expressi en la nostra llengua com si visqués en la nostra època, sinó que se l'ha de mantenir matisadament llunyà, utilitzant el traductor la nostra llengua —no queda clar si ha de ser actual, arcaïtzant o «simpàticament» arcaica— com si visqués en el temps peculiar de l'autor. Pels resultats de la seva, tanmateix esplèndida, primera traducció de l'*Odissea* cal pensar que considera més oportú usar una llengua en part arcaïtzant, però no arcaica, i situar-se per fidelitat a l'ori-

13. Vegeu nota 5; cf., especialment, els dos articles citats d'EDUARD VALENTÍ.

14. CARLES RIBA, *Disegni del traductor*, dins HOMER, *Odissea*, I (Barcelona [1919]), pàg. 7.

15. Les citacions seran fetes de l'edició de l'any 1953. Així, cf. CARLES RIBA, *Uns mots del traductor*, dins HOMER, *L'Odissea* (Barcelona 1953), pàg. 7.

16. CARLES RIBA, *l.c.*

ginal, com a expert, ben a prop d'aquella època antiga. Conscient, però, de la dificultat de definir bé els termes d'allò que es proposa i de ser-hi a la vegada coherent tot al llarg de la tasca traductora així definida, fa al capdavant una declaració de principis: «... a Catalunya [...] la nostra llengua [...] i la nostra poesia [...] imposen com enlloc més al traductor d'Homer un deure de màxima fidelitat a Homer, amb una garantia suplementària de màxima fidelitat a la nostra llengua i, si no ben bé a la nostra època, almenys a l'època a la qual aspirem».¹⁷ Va de callada que amb aquesta formulació no pretén desdir-se del que ha afirmat abans i ha portat a cap realment, sinó que ho precisa amb lucidesa: acostar-se a l'època llunyana és un dels mitjans que té a l'abast el traductor de l'obra homèrica, com a poeta creatiu de la pròpia llengua, d'impulsar l'arribada col·lectiva a l'època que entreveu i malda per fer pròxima.

Ara bé, l'any 1948 (i el 1953) Riba concilia altrament els mètodes a seguir i presenta d'antuvi un dilema, que resoldrà cercant l'equilibri entre les dues actituds oposades; vol així superar la tendència implícitament arcaïtzant i professoral de la posició defensada l'any 1919 —que ja responia a l'intent de trobar aleshores el punt mitjà en l'alternativa que només ara fa explícita—, i es decanta per admetre una mica més la solució llavors abandonada. En efecte, ve a dir que mantenir el poema clàssic matisadament llunyà significa no renunciar gens a situar-lo en el temps antic que li pertoca, però sense deixar de procurar també, simultàniament, de fer-lo vivent i actual, a partir de la pròpia experiència. El poeta que tradueixi l'obra èpica ha de recrear en comptes d'imitar, i ensems ha d'aconseguir la immediatesa; com a professor mirará d'acomplir la fidelitat a les característiques històriques, i com a artista pur sacrificarà el que convingui per fer ressortir tot allò que són valors estètics permanents.¹⁸

17. CARLES RIBA, o.c., I (Barcelona [1919]), pàg. 8.

18. Cf. CARLES RIBA, o.c. (Barcelona 1953), pàg. 8.

Vegeu, a més, l'àmplia anàlisi que d'aquesta qüestió duu a terme EDUARD VALENTÍ, a.c. (Barcelona 1966), pàgs. 127-128, on planteja la mateixa dicotomia de tendències contraposades, però d'una manera veladament maniquea, sense pervenir a la síntesi conciliadora que, teòricament i en la pràctica, obté Carles Riba. En l'esforç de fer present un autor estrany, hi descobreix principalment la violència que l'original ha de suportar, i ho considera, si de cas, acceptable en les traduccions que desitgen satisfer sobretot *necessitats d'informació*; és a dir, sembla que, segons això, la crítica que resultaria adequada a unes tals versions seria la d'esdevenir massa «professorals», mentre que, en canvi, és en l'actitud contrària, d'excessiu allunyament, on Riba fa tota la impressió de voler evitar el defecte al·ludit. Precisament aquesta altra actitud, que opera a la inversa, Valentí l'examina en acabat de l'anterior; consisteix a apropar-se a l'obra estrangera i identificar-s'hi, i, per tant, aquí la violència l'han de supor-

Riba avança, doncs, notablement de la primera a la segona traducció de l'*Odissea* en establir, primfilant amb cura, les exigències que configuren l'ideal al qual aspira com a poeta traductor d'Homer. El que esdevé més sorprenent, però, és que els resultats assolits s'acorden molt bé amb la teoria preliminar apuntada. De fet, gosaria dir que en la segona versió gairebé ultrapassa efectivament els límits de la seva ponderada síntesi prèvia entre les opcions contràries possibles; de tal manera que es podria afirmar recapitulant, tot manllevant-li l'expressió ja esmentada de l'any 1919, que, en lloc de substituir-se a Homer i crear en la nostra llengua, però talment en el temps d'aquest autor, més aviat ha posat a les mans d'Homer, identificant-s'hi temporalment i àdhuc lingüísticament, l'instrument de la nostra llengua actual, dotada, gràcies a ell com a traductor excepcional que n'obté la immediatesa, d'una extraordinària força creativa amb arrels tradicionals i populars, d'una provada capacitat a posar en relleu els valors estètics constants i perdurables, i d'una gran fluïdesa i vitalitat.

Crec que Riba ha pervingut a aconseguir una obra final d'aquestes

tar els lectors de la traducció; aleshores, el traductor o *imitador* treballa com a poeta i la seva obra és de creació.

En resum, Valentí, endut pel model de la labor traductora de Riba, desfigura l'objectivitat de la seva exposició prèvia teòrica, i no ens presenta una autèntica alternativa real, sinó un camí criticable i un altre de ben curull de qualitats indiscutibles. De fet, però, el segon camí és el que ha vist que seguia Riba, tanmateix després d'atènyer, a través d'una llarga experiència, una síntesi creativa i integradora dels elements positius de les dues vies possibles realment oposades. Denoten aquesta comprensible confusió de Valentí algunes expressions inspirades en Riba, però col·locades fora de lloc; a part les *necessitats d'informació* que abans he anomenat «professorals», es pot esmentar, per exemple, el cas del mot *imitador*, usat en intentar descriure l'activitat creadora i poètica del traductor que pervé a identificar-se amb l'original, mentre que Riba emprà «imitar» en parlar de la substitució poètica que realitza el traductor afanyat amb excés pel present (i si després Riba, a les pàgs. 11 o 14 de l'o.c., torna a utilitzar aquest concepte, ho fa en un altre context, el de buscar en Homer una guia per a decidir-se entre el vers i la prosa o el de prendre l'esquema de l'hexàmetre homèric com a prototipus de versificació). Això no obstant, cal subratllar la gran intuïció d'Eduard Valentí, que li fa interpretar molt bé el valor i les característiques pròpies de la tasca de Riba com a traductor dels clàssics i, en concret, d'Homer. Tot l'article citat n'és una mostra; remarcaré ara només l'encertada menció de l'aparat classicista o humanista, que tradicionalment s'ha utilitzat com a coixí a fi de trobar una solució de compromís en la ja comentada alternativa (pàg. 127); tal menció inicial li permet de poder comprovar com Riba no fa ús d'aquests intermediaris (p.e., pàg. 131), comprovació que al final li serveix per a encapçalar i donar coherència a un breu compendi conclusiu dels fets peculiars de la versió ribiana (pàg. 137).

característiques —l'estimació de la qual no minva en considerar els diversos punts qüestionables que més tard observarem— per tres motius professionals, deixant de banda la preparació i les qualitats personals o l'ambient cultural, propici o desfavorable, que el va esperonar.

D'entrada, perquè ha volgut realitzar una traducció clàssica, que no envellís com als seus ulls ho féu la primera versió; clàssica, en efecte, en el sentit de no haver de resultar mai vella bo i essent tanmateix «heroicament distant».¹⁹ Així, d'una forma ben adequada a tal objectiu, parla de «lliurar-se sense reserves al moviment poètic, seguint-ne els meandres amb obstinada atenció [...]»; tot això, en funció de la llengua a la qual tradueix, però no sotmetent-se a l'estil que imposi ella, sinó creant en ella un estil;²⁰ i afegeix després: «... simulant [amb locucions dialectals o arcaïques, inversions o invencions] alguna cosa d'aquella mena d'universalitat que tingué el llenguatge homèric dins l'àrea del grec, o aquell dring sagrat, remot, amb què ja de tant en tant sobtava, no se'n dubti, els seus primers oients [...] / Només creant-me un estil, insisteixo, que fes de la meua versió de l'*Odissea* un món clos i a part, podia jo esperar alguna cosa; i només dotant aquest estil d'un moviment a cada punt apropiat, mantindria la unitat i la justificació dels seus tan varis elements».²¹ Per més que en aquests dos darrers textos, excepte la part preliminar del segon, tracti més aviat de la conveniència d'emprar el vers a la traducció, i en concret l'hexàmetre, perquè «tot en l'estil homèric és condicionat per l'hexàmetre»,²² el que hi diu no esdevé sinó una mostra de la seva porfídia a ser fidel a Homer i a la nostra llengua i cultura a través de la síntesi comentada abans. Ara bé, s'ha de subratllar que precisament assoleix sobretot una tal síntesi pel món clos i a part, la universalitat i la creativitat estilística que s'imposa; és a dir, perquè s'ha atrevit, conscientment o tal vegada només intuïtivament, a marcar-se un fitó molt alt, arribar a comprendre una versió que s'aproximi almenys a la categoria de clàssica. Baldament no ho afirmi mai de manera explícita, sinó que tan sols ho apunti d'una forma indirecta,²³ em sembla que les citacions ante-

19. Cf. CARLES RIBA, o.c. (Barcelona 1953), pàg. 8.

20. CARLES RIBA, o.c., pàg. 11.

21. CARLES RIBA, o.c., pàg. 13.

22. CARLES RIBA, o.c., pàg. 14.

23. Em refereixo al moment en què, criticant la primera versió i confesant que li era gairebé intolerable que algú per ventura la jutgés com una obra clàssica, comenta: «Un traductor, és obvi que, malgrat tot, pot aspirar que la seva obra de reconstitució sigui tan feliçment informada per una personalitat poderosa que, independentment del seu caràcter de traducció, adquireixi al seu torn l'alta qualitat de clàssica» (o.c., pàg. 8).

riors revelen aquesta intenció seva profunda, la qual explica i dona coherència al conjunt de la labor traductora d'Homer duta a terme per ell. També denota el mateix propòsit pregon la frase damunt mencionada sobre els valors estètics permanents que cal fer ressortir: així no envelleiran si no resulten provisionals. Potser, però, la següent formulació és encara més significativa: «... una versió de l'*Odissea* que [...] fos en primer lloc [...] un monument de la llengua pròpia».²⁴

M'he allargat força en aquest primer motiu perquè el considero el més important. Sense entrar a fons en la noció de «clàssic», simplement faig servir el concepte d'una manera descriptiva, d'acord amb l'ús que Riba en féu, segons el qual ús no és un concepte, ni de bon tros, sinònim d'intemporal ni, pretensiosament, sinònim de perfecte o immillorable. En tal sentit, crec que es tracta d'una idea subjacent i conductora de la seva traducció de l'*Odissea*. Val a dir que amb una idea semblant no només s'entén per què la síntesi ribiana conciliadora de fidelitats ha obtingut resultats tan positius, sinó que no esdevé gens estrany aleshores que la segona versió odissenca pugui merèixer dels lectors, com a valoració comprensiva i global, realment el qualificatiu de *clàssica*.²⁵

En segon lloc, un altre motiu professional que dona compte de les característiques de la traducció homèrica de Riba, el trobem en el fet d'haver sabut combinar amb gran destresa les tasques de poeta i de filòleg. Inequívocament, ell mateix d'antuvi ens declara: «Era jugar-m'hi molt com a professor de grec i com a poeta. Vaig deixar que, en mi, aquell cedís el pas a aquest; no puc creure que ningú hagués fet estúpidament altra cosa».²⁶ Per això, sens dubte, més endavant afirma: «he pogut voler la meua segona versió de l'*Odissea* menys literal que la primera, més desimbolta en el seu pas, més ajustada en la seva economia»;²⁷ i finalment ho concreta així: «He estat infinitament més fidel [quant a l'hexàmetre] que en la meua primera versió; però no he dut el rigor a ultrança».²⁸ Estic d'acord, pels resultats observables, que la victòria equilibrada del

24. CARLES RIBA, o.c., pàg. 10.

25. D'altra banda, tocant a l'estil de Riba, no imitador dels models clàssics, sinó creatiu, amb un humanisme que s'encara amb el món grec a partir del seu propi món espiritual i vol comprendre aquell món d'una manera actual i no intemporal tan sols, cf. JOSEP ALSINA, a.c. (Igualada 1964), esp. pàgs. 23-24.

26. CARLES RIBA, o.c. (Barcelona 1953), pàg. 9. Vegeu l'esplèndid comentari que sobre la combinació de les labors de filòleg i de poeta en Riba fa EDUARD VALENTÍ, a.c. (Barcelona 1966), pàgs. 135-137, on posa de manifest que, si bé el filòleg cedeix, ensems col·labora estretament amb el poeta.

27. CARLES RIBA, o.c. (Barcelona 1953), pàg. 12.

28. CARLES RIBA, o.c., pàg. 14.

poeta l'ha menat a un hexàmetre certament més aconseguit, però em sembla que la retirada relativa del filòleg no ha provocat una segona *Odissea* de debò menys literal; aquí Riba empra aquesta paraula en un sentit massa estricte. Haig d'admetre que la segona *Odissea* ha perdut la literalitat minuciosa en alguns detalls més aviat secundaris, però crec que ha guanyat una literalitat molt més àmplia i fonda, la qual arreu es fa tangible en el ritme poètic adequat a l'economia del text, en la tria precisa dels mots i en la descoberta de nombroses solucions expressives, uns i altres alhora genuïns i d'una insòlita fidelitat al poema original.

En darrer lloc, el tercer motiu que explica els encerts de la traducció ribiana és una qüestió d'ofici i d'experiència: haver-ne intentat la versió completa dues vegades, amb un entremig de trenta anys curulls de treballs paral·lels i de reflexió sobre el tema. Després de constatar que tota traducció és per força provisional, el mateix Riba ens descriu la feina ingent que comporta el seu projecte: «... aviat vaig saber de cert que res no hi podia ésser fet superficialment. Havia de replantejar-me tots els problemes, de revisar tots els criteris, de ressenyar tots els mitjans».²⁹ Un exercici tan constant i seriós de refosa era esperable que produís els fruits que avui dia sortosament tenim a l'abast.³⁰ **

JORDI CORS I MEYA

29. CARLES RIBA, o.c., pàg. 9; cf., també, abans, pàg. 8.

30. A part d'això, pel que fa a la motivació íntima i personal que impulsà Riba a dur a terme per segona vegada la versió de l'*Odissea*, vegeu l'obra damunt citada (nota 5) de F. M. LORDA, *Carles Riba, doble traductor de la «Odissea»* (Barcelona 1973), pàgs. 6 i 9-10, on destaca la seva catalanitat; considerant caducada la traducció de 1919, Riba va voler enriquir el patrimoni literari català, i en definitiva la cultura catalana, fent possible que hi continués vivent l'obra d'Homer, a través de la forja poètica d'una nova *Odissea* destinada a constituir un monument de la literatura en la nostra llengua.

** Com s'ha advertit al principi, la comunicació serà publicada separatament. Això no obstant, afegeixo ara una mena d'índex dels apartats aquí no inclosos:

2. TROBALLES EXPRESSIVES

Selecció de gairebé dos centenars de troballes expressives, cadascuna acompanyada del text grec corresponent, distribuïdes en cinc grups d'acord amb els trets característics respectius.

3. OPCIONS DISCUTIBLES

- I. Alguns casos de traducció inexacta o errònia.
- II. Trenta casos d'ampliació hexamètrica, és a dir, un sol vers o una sèrie

de versos grecs que són traduïts agregant-hi un hexàmetre de més en català: 2, 369-370; 3, 116-117; 3, 295-296; 3, 439-443; 4, 527; 6, 66-67; 6, 305; 7, 14-15; 7, 129-131; 7, 278; 8, 85-86; 8, 437-439; 9, 25-26; 9, 51-53; 9, 232-236; 9, 244-245 = 341-342; 9, 384-386; 9, 389-390; 10, 23-24; 10, 522-523 = 11, 30-31; 11, 240-243; 11, 412-415; 14, 425-426; 18, 95-97; 19, 228-230; 19, 392-395; 22, 279-281; 22, 282-283.

III. Dotze hexàmetres grecs absents de la versió catalana: 1, 423; 2, 324; 3, 78; 4, 349; 9, 483; 10, 550; 15, 63; 16, 413; 19, 243; 19, 408; 19, 501; 24, 433.

4. L'ADAPTACIÓ DE L'HEXAMETRE

- I.
 1. Són versos de sis accents, separats per una o dues síl·labes àtones.
 2. L'hexàmetre espondaic.
 3. Els accents secundaris o de recolzament.
 4. La distribució de cesures i dièresis.
- II.
 1. Substitució del primer dàctil per amfíbrac.
 2. Substitució dels dos primers dàctils per amfíbracs.
 3. L'hexàmetre esdrúixol.
 4. L'hexàmetre agut.